

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นที่สูง ของโครงการพระบัณเฑาะฐิตอาสาพัฒนาชาวเขา

ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองของมนุษย์ มีความเชื่อด้วยหลักการและเหตุผลว่า มนุษย์มีความสามารถและมีศักยภาพในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง สิ่งสำคัญของมนุษย์อย่างหนึ่งก็คือ มนุษย์มีสถานะของความเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ดีกว่าสัตว์อื่น จนพัฒนาตนเองให้เป็นสัตว์ประเสริฐได้ ดังพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ว่า ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์^๑ การพัฒนาหรือฝึกฝนตนเองของมนุษย์ให้เป็นผู้ประเสริฐ จะต้องใช้เวลาในการฝึกฝน โดยผ่านกระบวนการศึกษาและปฏิบัติ อันเกิดจากความเพียรพยายาม^๒ บุคคลที่ฝึกตนได้ พัฒนาตนดีแล้ว แม้แต่เทวดาและพระพรหมก็ยังเคารพบูชา^๓ ยกตัวอย่างพระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ที่สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ เพราะทรงพัฒนาพระองค์จากความเป็นมนุษย์สู่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้น การตรัสรู้ จึงไม่ใช่สิ่งสุดเอื้อมถึงของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ถ้าเขาได้ตั้งความปรารถนาและตั้งใจบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า ในพระพุทธศาสนา คำบาลีว่า “ภาวนา” โดยทั่วไป แปลว่า “การพัฒนา”^๔ การพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาคน

^๑ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถานะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๕๐.

^๒ พระมหาดรณรงค์ กนฺตสีโล, ดร. **จุดเด่นของพระพุทธศาสนา**, (เชียงใหม่: บริษัท ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^๔ ศ.พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๐.

พระพุทธศาสนาจะใช้ศัพท์เฉพาะโดยใช้คำว่า “ภาวนา” พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้แยกการใช้ถ้อยคำกันออกให้ชัดเจนเพื่อมิให้เกิดความสับสน คือ ถ้าเป็นการพัฒนาสิ่งที่เป็นรูปธรรมภายนอก เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาลังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนากิจการต่างๆ ก็ใช้คำว่า “พัฒนา” ถ้าพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาคน พัฒนามนุษย์ ก็ใช้คำว่า “ภาวนา”^๕ ภาวนา ๔ เพื่อการพัฒนาตามวิถีพุทธ พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนตนเองจากบุคคลธรรมดาจนสามารถเป็นผู้ประเสริฐได้ มีลักษณะพิเศษกว่าสัตว์ทั้งหลาย สัตว์นั้นมีการดำรงชีวิตด้วยสัญชาตญาณแต่มนุษย์จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ในพระพุทธศาสนานั้น ท่านให้ดูการพัฒนาของมนุษย์ว่าเป็นไปครบ ๔ ด้านใหม่ หลักเกณฑ์นี้ใช้วัดแม้แต่พระอรหันต์ ถ้าถามว่าพระอรหันต์คือใคร ก็ตอบว่าพระอรหันต์คือคนที่พัฒนาตนสมบูรณ์ทั้ง ๔ ด้าน^๖ ดังที่พระธรรมปิฎก^๗ อธิบายดังนี้

๑. กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย ซึ่งเป็นหลักการพัฒนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ

๒. ศิลภาวนา หรือ การพัฒนาศีล หมายถึงการพัฒนาคนให้มีระเบียบในการดำเนินชีวิตและในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมของสังคมกับเพื่อนมนุษย์ ให้เป็นความสัมพันธ์ที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน

๓. จิตภาวนา หรือ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาจิตใจ ตามนัยทางพระพุทธศาสนามีความกว้าง แต่พอสรุปได้เป็น ๓ ด้าน คือด้านที่ ๑ การพัฒนาคุณภาพจิต การพัฒนาให้จิตใจที่มีคุณภาพ เริ่มแต่มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตดีงาม เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู กตเวทิตะ เป็นต้น ด้านที่ ๒ การพัฒนาสมรรถภาพจิต หมายถึงการพัฒนาความสามารถของจิตใจให้มีความเข้มแข็ง สมรรถภาพของจิตนี้เน้นที่ตัวสมาธิ คือจิตจะต้องสมาธิจึงจะทำงาน

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๓๔.

^๖ รวมบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่จำกัด, ๒๕๕๖). หน้า ๕๖.

ได้ผลดี นอกเหนือจากสมาธิแล้ว จะต้องมึสติ จะต้องมึวิริยะ คือความเพียรพยายาม ความกล้า
สู้ ความเอาใจใส่รับผิชอบ ความเข้มแข็งของจิตใจ ความอดทน เป็นต้น ด้านที่ ๓ การพัฒนา
สุขภาพจิตการพัฒนาในระดับให้เกิดสุขภาพจิตคือทำให้จิตนั้นมีความสุข เป็นจิตใจที่มีความเบิกบาน
มีปิติ มีความอึมใจ มีปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจ เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา ได้แก่ การพัฒนาปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจ
ในศิลปะวิทยาการ ความรู้วิชาการรวมทั้งความรู้เหตุรู้ผล ต่อมาใช้ปัญญาการคิดวินิจฉัยด้วย
การใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ คือการใช้ปัญญาที่ปราศจากการอยู่ในอำนาจครอบงำของอคติ
จนพัฒนาเป็นปัญญาเข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุ
ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิต
และสังคมให้เจริญดิงามยิ่งขึ้นไป และสุดท้ายเป็นปัญญาที่รู้เท่าทันโลกและชีวิตความเป็นจริง
คือ ปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระออกมาจากสิ่งต่างๆ ในภายนอกได้ คือไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลก
หมายความว่า สิ่งอะไรเข้ามา เราก็รับรู้ตามความเป็นจริงปฏิบัติต่อมันตามเหตุผล ด้วยความรู้
เท่าทันต่อเหตุปัจจัย แต่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นที่จะมาบีบคั้นตัวเอง

การพัฒนาร่างกายและสังคมเป็นสิ่งจำเป็น ต่อการได้มาซึ่งสันติภาพภายนอก คือ การ
อยู่ร่วมกันแบบสันติภาพร่วมกับเพื่อนร่วมโลกอื่นๆ และร่วมกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ส่วน
การพัฒนาจิตและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็น ต่อการได้สันติภาพภายใน หรือความสงบใจ การพัฒนา
ทั้ง ๔ ประการนี้ต้องดำเนินไปด้วยกัน เพื่อที่ว่าเราจะได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลในชีวิตการเน้น
ปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ไม่สนใจข้ออื่น อาจจะทำให้ตกไปสู่ที่สุดโต่ง ๒ อย่าง อย่างใดอย่าง
หนึ่ง ผู้ที่หมกมุ่นกับการพัฒนาร่างกายและสังคมละเลยการพัฒนาทางจิตและปัญญา จะตกอยู่
ในฝ่ายกามสุขัลลิกานุโยค ในขณะที่ผู้หมกมุ่นต่อการพัฒนาจิตและปัญญา ละเลยการพัฒนาร่าง
กายและสังคมจะตกอยู่ในฝ่ายอัตตกิลมณานุโยค แต่ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ประกอบ
ด้วยการพัฒนาชีวิตทั้ง ๔ ด้านอย่างสมดุล^๔

^๔ พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์), **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามนัยดังกล่าวข้างต้น โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เริ่มดำเนินการมา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ โดยได้รับการอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาภาคเหนือที่มี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและเป็นเขตติดต่อกับชายแดนของประเทศเพื่อนบ้านมีชาวเขาอาศัยอยู่ เป็นจำนวนมาก และเป็นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ คือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทำลายป่าต้น น้ำ และการทำไร่เลื่อนลอยตลอดถึงกองกำลังติดอาวุธต่างๆ ปัญหาค่านิยม ทศนคติ การปรับตัวสถานภาพความเป็นคนไทย การประกอบอาชีพ ปัญหาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม การแต่งตัวที่เปลี่ยนไป

โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) ดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๕ ข้อ คือ^๙

๑. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา
๒. เพื่อช่วยพัฒนาจิตใจตามแนวพระพุทธศาสนาและตอบสนองนโยบายของรัฐบาลตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๓. เพื่อให้การศึกษา ภาษา หน้าที่พลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตลอดถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม
๔. เพื่อช่วยแนะนำและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารตามพระราชดำริของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ
๕. เพื่ออบรมสั่งสอนชี้ให้เห็นถึงหลักการดูแลสุขภาพพื้นฐานและพิษภัยของยาเสพติด โรค เอดส์ ตามพื้นที่เป้าหมาย ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยครั้งแรกทางโครงการได้ตั้งหมู่บ้าน เป้าหมายไว้ จำนวน ๓๕ หมู่บ้าน ประชากรชาวเขา จำนวน ๑๗,๕๐๐ คน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการฯ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุตามวัตถุประสงค์และ

^๙ สุชาติ แก้วก่อ, “โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) จากอดีตสู่ปัจจุบัน”, รายงานผลการ ดำเนินงานประจำปี ๒๕๔๕, (ธันวาคม ๒๕๔๕) : หน้า ๑.

นโยบายมหาวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ จำนวน ๑๓ ท่าน^{๑๐} โดยมี พระราชวิมลเมธี รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่ ประธานกรรมการ

วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ประสานงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา เพื่อขอข้อมูลและพื้นที่เป้าหมายหมู่บ้านต่าง ๆ ประชุมคณะกรรมการบริหารในวันจันทร์ที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๓ และที่ประชุมได้เสนอแต่งตั้งคณะทำงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๔๓ จำนวน ๑๑ รูป/ท่าน^{๑๑} โดยมีพระโสภณกิตติธาดา เป็นประธานคณะทำงาน

ในปี ๒๕๔๓ ทางมหาวิทยาลัยทำงานเกี่ยวกับพัฒนาชาวเขาต้องอาศัยเอกสารข้อมูลตลอดถึงพื้นที่ และระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆ จากโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดาเป็นหลัก ทางสำนักงานได้ประกาศรับสมัครพระนิสิต จำนวน ๒ ครั้ง มีผู้สมัครเข้าโครงการจำนวน ๒๔ รูป เพราะพระนิสิตแต่ละท่านมีสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจเรียบร้อยแล้ว เริ่มแรกได้ให้พระบัณฑิตอาสาฯ ทำงานร่วมกับพระธรรมจาริก มีจัดสัมมนาระหว่างปีและปลายปีเพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการทำงานปีต่อไป โครงการมีคณะกรรมการบริหารโครงการ ๑ ชุด และมีคณะทำงานโครงการ ๑ ชุด คณะกรรมการบริหารมีทั้งส่วนกลางและวิทยาเขตแพร่ พะเยา เชียงใหม่ ต้องพิจารณาหลายขั้นตอน ปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ จึงมีการพิจารณาคณะกรรมการบริหารชุดใหม่เพื่อให้เกิดความรวดเร็วและเรียบร้อยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และนโยบายของมหาวิทยาลัย จำนวน ๙ ท่าน^{๑๒} โดยมีพระราชวิมลเมธี รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่เป็นประธานกรรมการ

ในปี ๒๕๔๔ มีเจ้าหน้าที่ธุรการทำงานจำนวน ๑ ท่าน คือ นายสุชาติ แก้วก้อ ต่อมาได้เพิ่มเจ้าหน้าที่นิเทศ ๑ ท่าน คือ พระสุชาติ สุวฑฒโก

วิทยาเขตเชียงใหม่ ประกาศรับสมัครพระนิสิตตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม - ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ มีพระนิสิตมาสมัครจำนวน ๖๙ รูป จากวิทยาเขตเชียงใหม่ ๒๑ รูป วิทยาเขต

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ - ๒.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒

แพร่ ๑๑ รูป วิทยาเขตพะเยา ๑๓ รูป วิทยาเขตหนองคาย ๔ รูป วิทยาเขตขอนแก่น ๕ รูป และพระบัณฑิตอาสาสมัครที่ ๑/๒๕๔๓ ได้สมัครปฏิบัติศาสนกิจต่ออีก จำนวน ๑๕ รูป

จากการทำงานและการประสานงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคอย่างต่อเนื่องในปี ๒๕๔๔ ทำให้พื้นที่ในการทำงานมีจำนวนมากขึ้น จึงมีการแยกพื้นที่การทำงานให้พระบัณฑิตอาสาสมัคร กำหนดให้แต่ละรูปรับผิดชอบหมู่บ้านบริวารอีกรูปละ ๔ หมู่บ้าน การดำเนินงานเช่นนี้เท่ากับเป็นการขยายฐานพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ การทำงานของพระบัณฑิตอาสาสมัคร ได้ผลเกินคาดที่โครงการคิดไว้เพราะอยู่ที่อาศรมรูปเดียวเท่ากับเป็นเจ้าของอาวาสดูแลอาศรมเอง

ในปี ๒๕๔๕ พระบัณฑิตอาสาสมัคร จำนวน ๓๒ รูป ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่พี่น้องชุมชนบนพื้นที่สูง ทำให้พื้นที่เป้าหมายที่โครงการได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาทางด้านจิตใจพร้อม ทั้งนี้โครงการพระบัณฑิตอาสาสมัครได้กำหนดคุณสมบัติพระบัณฑิตอาสาสมัครลักษณะ คือ

๑) มีความเป็นผู้นำ มีการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย พัฒนางานในด้านพระศาสนาและงานด้านสังคม มีความใฝ่เรียนรู้ใฝ่ศึกษา รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ รู้จักวางแผนอย่างรอบคอบ กระจายงานอย่างทั่วถึง ใช้จิตวิทยาในการครองใจของคนทุกคนได้

๒) สำรวมอินทรีย์ มีวาทศิลป์พูดโน้มน้าวเพื่อประโยชน์ในการทำงาน เป็นแบบอย่างที่ดีตั้งคำโบราณกล่าวไว้ว่า “ตัวอย่างที่ดี ดีกว่ามีคาถาอาคม”

๓) มีความจริงใจต่อชาวบ้าน ทั้งเรื่องงานและชุมชน

๔) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างกลมกลืน หลีกเลี่ยงสิ่งทีก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกับองค์กรต่าง ๆ

ผลของการทำงานตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของพระบัณฑิตอาสาสมัคร สามารถสรุปเป็นขั้นตอนการทำงานออกเป็น ๓ ระยะ คือ^{๑๓}

^{๑๓} พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, “จุดเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงาน”, รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก), (ประจำปี ๒๕๔๓) : หน้า ๑๒ - ๑๓.

ระยะที่หนึ่ง ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ได้อาศัยโครงการพระธรรมจาริกเป็นผู้เลือกสถานที่ปฏิบัติ แผนการทำงาน ปฏิทินการทำงาน โดยให้พระบัณฑิตอาสาฯ ร่วมปฏิบัติงานกับพระธรรมจาริกที่เป็นระดับหัวหน้าศูนย์เป็นส่วนใหญ่ ในหนึ่งอาศรมจะมีพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาฯ อยู่ด้วยกัน ๒ รูป เพื่อเป็นการเสริมการทำงานให้มีความคล่องตัวมากขึ้น เพิ่มการทำงานให้เข้มข้นมากขึ้น โดยให้พระธรรมจาริกที่เป็นหัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมในแต่ละเขตเป็นพี่เลี้ยง มีหัวหน้างานบุคลากรของโครงการพระธรรมจาริก มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิติดตามนิเทศงานในภาคสนาม ทั้งแผนงาน นโยบาย ทิศทางในการทำงานโครงการพระธรรมจาริกเป็นผู้กำหนด

ระยะที่สอง ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการขยายฐานโดยให้เจ้าหน้าที่ของโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ และเจ้าหน้าที่โครงการพระธรรมจาริกไปสำรวจพื้นที่ โดยเน้นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์เย้า (เมี่ยน) อีโก้ (อาข่า) ลีซอ (ลีซู) จีนฮ่อ มูเซอ (ลาหู่ โดยเน้นในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอแม่สรวย และอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทางโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ กำหนดแผนงาน นโยบาย และพันธกิจให้กับพระบัณฑิตอาสาฯ มีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่นิเทศ ติดตามงานประเมินเอง แต่ในขณะเดียวกันมีการปรึกษาหารือในด้านพื้นที่ นโยบายการพัฒนามนพื้นที่สูงกับโครงการพระธรรมจาริกอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาชาวเขามีทิศทางเดียวกัน แต่การทำงานมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น

ระยะที่สาม เป็นการเสริมสร้างการทำงานให้มีความเข้มข้นมากขึ้น ในระยะนี้พระบัณฑิตอาสาฯ ได้สะท้อนการทำงานที่ผ่านมาทั้งหมด สรุปประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไข พร้อมทบทวนกระบวนการทำงานทั้งจากประสบการณ์การทำงานวางแผนโครงสร้าง และแผนงานให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อเริ่มงานอีกครั้งในคราวต่อไป

ในปี ๒๕๔๖ - ๒๕๕๑ โครงการพระบัณฑิตอาสาฯ มีพระบัณฑิตอาสาฯ จำนวน ๓๕ รูป ได้พัฒนาการลักษณะการทำงานเชิงรุกมากขึ้นโดยมีการแต่งตั้งหัวหน้าเครือข่ายออกเป็น ๖ เขตพื้นที่เพื่อช่วยเหลือดูแลทุกข์เพราะบางครั้งเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจะออกนิเทศติดตามงานทั่วถึง

ในปี ๒๕๕๑ โครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ได้เสนอขอขยายพื้นที่เพิ่มอีกจำนวน ๕๐ รูป แต่ทำงานลักษณะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบนพื้นที่สูง ซึ่งอยู่ภายใต้การทำงานตามพันธกิจ

๖ ประการที่โครงการดำเนินการ จึงมีพระบัณฑิตอาสาฯ ที่ทำงานในโครงการจำนวนทั้งสิ้น ๘๕ รูป และมีเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบนพื้นที่สูงอีก ๑ ท่าน รวมเป็นเจ้าหน้าที่จำนวน ๓ ท่าน พร้อมมีโครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสาฯ มาช่วยจัดกระบวนการสื่อสาร จัดเวทีชาวบ้าน พร้อมการหนุนเสริมงานในพื้นที่ และฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ปัจจุบันพระบัณฑิตอาสาฯ ได้ทำงานครอบคลุมงานด้านต่างๆ ได้แก่ ๑. งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒. งานด้านการศึกษา ๓. งานด้านการป้องกันยาเสพติด ๔. งานด้านอนามัย ๕. งานด้านพัฒนาชุมชนสังคมสงเคราะห์ และ ๖. งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

พระเทพโสภณ^{๑๔} ท่านเป็นตัวอย่างของการทำงานในพื้นที่ราบสูง ท่านเป็นนักการศึกษา นักปกครอง ท่านดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและกรรมการมหาเถรสมาคม ท่านปฏิบัติหน้าที่ทั้ง ๓ ตำแหน่งในช่วงเวลาเดียวกันได้เป็นอย่างดีที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าท่านเป็นผู้มีบุคลิกภาพ และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารตน บริหารบุคคล เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่บุคลากรในสังกัด ที่สำคัญยิ่งการบริหารงานของท่านยังทำให้ดู อยู่ให้เห็น ยกตัวอย่างเช่น ในปี ๒๕๔๖ ท่านและคณาจารย์เจ้าหน้าที่ มจร จากส่วนกลาง ได้เดินทางมาร่วมโครงการธรรมจาริก ซึ่ง มจร ได้สร้างโรงเรียนให้กับชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ที่หมู่บ้านขุนแม่รวม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หนทางที่จะไปขุนแม่รวมเป็นหนทางที่ขรุขระทุระกันดารมาก ท่านได้ร่วมเดินทางไปกับคณะโดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับชาวเขา จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ข้าพเจ้ามีความปลื้มปีติยินดีเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา^{๑๕}

การทำงานของพระสงฆ์บนพื้นที่ราบสูง มีกระบวนการทำงานในพื้นที่อย่างหลากหลาย อีกทั้งการทำงานขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งวิธีการและกระบวนการต่าง ๆ ได้รับ

^{๑๔} ปัจจุบันได้รับพระราชทินนาม พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกรรมการมหาเถรสมาคม

^{๑๕} เทพประวิณ จันทร์แรง, **พระพุทธศาสนากับคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ ดาวคอมพิวกราฟิก ๑๔, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

การถ่ายทอดแนวทางการทำงานจากโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ สะท้อนผลการทำงานของพระในพื้นที่

การทำงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับชุมชนใช้รูปแบบของกระบวนการ การมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญกับองค์กรและหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ทั้งนี้กระบวนการทำงานมุ่งเน้นถึงการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจโดยมีพันธกิจในการดำเนินงาน ๖ ประการ คือ ๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสอนศีลธรรมแก่ชุมชนพื้นที่สูง ๒. การรณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข ๓. การจัดสวัสดิการและสงเคราะห์ให้กับชุมชน ๔. ให้การศึกษาหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย ๕. การส่งเสริมอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ๖. การส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าทั้งนี้ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ประยุกต์การทำงานในพื้นที่โดยใช้หลักพุทธธรรมกับหลักการทางทฤษฎีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

อาจกล่าวได้ว่า การทำงานของพระบัณฑิตอาสาที่ผ่านมาได้ผลสัมฤทธิ์เป็นที่น่าพอใจ เพราะพระบัณฑิตอาสาทุกรูปมีกระบวนการคิดและการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีการผสมผสานบูรณาการกับหลักพุทธธรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชน การเรียนรู้ด้านภาษา การประสานงานกับภาคีต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้อย่างเป็นระบบ

อาจกล่าวได้ว่า ผลงานของพระบัณฑิตอาสาทั้งหมดเกิดจากกรอบแนวคิดการทำงานที่ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำหนดเป็นแบบแผนไว้เป็นเข็มทิศชี้ทางสว่างในการทำงานในพื้นที่ราบสูง รวมไปถึงการประสานความร่วมมือทุกองค์กรทุกฝ่ายจนกลายมาเป็นพันธกิจที่สำคัญบนหลักการทำงาน ๒ ประการ คือ

๑. การกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนา คือ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและคุณภาพสามารถพัฒนาตนเองได้และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและความเชื่ออันดีงามของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการทำงานพัฒนา ๒ ด้าน ควบคู่กันไปคือ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้านการพัฒนาชุมชน ให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างความสุขสู่ชุมชนบนพื้นที่ในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เทพประวิณ จันทร์แรง. **พระพุทธศาสนากับคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต**. (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาวคอมพิวกราฟิก ๑๔, ๒๕๕๑).

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถานะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม**. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๖).

พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์). **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาณรงค์ กนตลีโล, ดร.. **จุดเด่นของพระพุทธศาสนา**. เชียงใหม่ : บริษัท ทริโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด. ๒๕๕๖.

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก. “จุดเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงาน”. **รายงานผลการดำเนินงานโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก)**, (ประจำปี ๒๕๕๓).

รวมบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ศ.พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **โลกทัศน์ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุชาติ แก้วก่อ. “พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขากับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์เย้า”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

_____. “โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) จากอดีตสู่ปัจจุบัน”. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๕๕**, (ธันวาคม ๒๕๕๕).